

THE PROBLEM OF DIGITAL EXCLUSION AND THE COMPUTERIZATION OF COURT PROCEEDINGS ON THE EXAMPLE OF THE INSTITUTION OF CONSUMER BANKRUPTCY

PROBLEM WYKLUCZENIA CYFROWEGO A INFORMATYZACJA POSTĘPOWAŃ SĄDOWYCH NA PRZYKŁADZIE INSTYTUCJI UPADŁOŚCI KONSUMENCKIEJ

Adam Reczuch^{1,A-F}

¹Faculty of Economics and Finance, Wrocław University of Economics, Poland
¹Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Polska

Reczuch, A.(2024). The problem of digital exclusion and the computerization of court proceedings on the example of the institution of consumer bankruptcy/ Problem wykluczenia cyfrowego a informatyzacja postępowań sądowych na przykładzie instytucji upadłości konsumenckiej, Social Dissertations / Rozprawy Społeczne, 18(1), 345-362. <https://doi.org/10.29316/rs/188322>

Authors' contribution

Wkład autorów:

- A. Study design/planning
zaplanowanie badań
- B. Data collection/entry
zebranie danych
- C. Data analysis/statistics
dane – analiza i statystyki
- D. Data interpretation
interpretacja danych
- E. Preparation of manuscript
przygotowanie artykułu
- F. Literature analysis/search
wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Funds collection
zebranie funduszy

Summary: Digital exclusion is a complex, multidimensional phenomenon and may cause many negative consequences, such as isolating or hindering access to public services, which may be important for people in various sectors of socio-economic activity. One such example is the bankruptcy procedure, which is dedicated to insolvent people who are at risk of social exclusion and for whom debt relief is a chance to return to a normal life. The aim of this article is to analyze various difficulties experienced by digitally excluded people or at risk of such exclusion during online bankruptcy proceedings.

Material and methods: This article is an analysis based on statistical data, scientific literature but mainly on case studies.

Results: The main determinants of exclusion are connected with a lack of skills and knowledge in the scope of procedural and financial-economic topics.

Conclusions: inclusion activities should be based primarily on the education of indebted consumers in a broad sense.

Keywords: social exclusion, consumer bankruptcy, digital exclusion

Streszczenie: Wykluczenie cyfrowe jest zjawiskiem złożonym, wielowymiarowym, które może powodować liczne, ujemne konsekwencje, w tym izolować jednostkę lub utrudniać jej dostęp do usług publicznych, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla jej pełnoprawnego funkcjonowania w różnych sferach życia społeczno-ekonomicznego. Jednym z takich przykładów jest procedura upadłościowa adresowana dla osób niewypłacalnych, które są w sposób szczególny narażone na wykluczenie społeczne, a oddłużenie stanowi dla nich szansę powrotu do normalnego życia. Celem niniejszego artykułu jest analiza rozmaitych trudności, które doświadczają osoby wykluczone cyfrowo lub zagrożone takim wykluczeniem podczas postępowania upadłościowego, prowadzonego w formie zdalnej.

Material i metody: Analiza literatury przedmiotu, danych statystycznych i studiów przypadku.

Wyniki: Dominujące determinanty wykluczenia cyfrowego dotyczyły braku odpowiednich umiejętności oraz wiedzy w obszarze zarówno zagadnień prawnych, jak i finansowo-ekonomicznych.

Wnioski: Działania inkludujące winny bazować przede wszystkim na szeroko pojętej edukacji zadłużonych konsumentów.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, upadłość konsumencka, wykluczenie cyfrowe

Tables: 3

Figures: 1

References: 24

Submitted: 11.12.2023

Accepted: 06.05.2024

Address for correspondence: Adam Reczuch, Wydział Ekonomii i Finansów, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu; email: adam.reczuch01@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8788-6128

Copyright by: John Paul II University in Białą Podlaska, Adam Reczuch

This is an Open Access Journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0). License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0>)

Introduction

The problem of household over-indebtedness and the associated insolvency of households is one of the key contemporary challenges. With the introduction of the insolvency procedure into the national legal order, insolvent consumers have gained the chance to rid themselves of the ballast of debt.

From 1 December 2021, insolvency proceedings can be conducted remotely via the *National Debt Register*. This makes the proceedings significantly easier for indebted consumers, although the insolvent include individuals who are poor, affected by social and digital exclusion, lacking computer skills and sometimes even lacking access to appropriate hardware and the Internet.

The purpose of this article is to analyse the difficulties that digitally excluded people or those at risk of such exclusion may experience as claimants in insolvency proceedings. The main focus is on those who may be particularly at risk of poverty and exclusion from various areas of socio-economic activity, e.g. older people or single parents.

Methodology

The initial discussion focuses on the analysis of the phenomenon of digital exclusion based on the literature on the subject, especially in relation to vulnerable individuals, as well as statistical data showing the scale of financial exclusion collected by *Eurostat* and revealed in the *'Fiberhost'* report. The next part of the article discusses the concept of personal bankruptcy based on a critical interpretation of legal acts, the literature on the subject and statistical data of the Ministry of Justice on personal bankruptcy, as well as information on the number of defaulters obtained from the database of debtors maintained by InfoDług BIG SA. The remainder of the paper contains key research, i.e. case studies based on interviews with ten debtors who have remotely filed for bankruptcy.

Wprowadzenie

Problem nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych i powiązanej z nim ich niewypłacalności, stanowi jedno z kluczowych, współczesnych wyzwań. Dzięki wprowadzeniu do krajowego porządku prawnego procedury upadłościowej, niewypłacalni konsumenci zyskali szansę na pozbycie się balastu zadłużenia.

Od 1 grudnia 2021 r., postępowania upadłościowe mogą być prowadzone zdalnie, za pośrednictwem *Krajowego Rejestru Zadłużonych*. Stanowi to znaczne ułatwienie dla zadłużonych konsumentów, aczkolwiek wśród osób niewypłacalnych są także jednostki ubogie, dotknięte problemem wykluczenia społecznego i cyfrowego, pozbawione umiejętności obsługi komputera, a czasami nawet nieposiadające dostępu do odpowiedniego sprzętu oraz Internetu.

Celem niniejszego artykułu analiza trudności, które mogą doświadczać osoby wykluczone cyfrowo lub zagrożeni takim wykluczeniem jako wnioskodawcy w postępowaniu upadłościowym. Głównym przedmiotem zainteresowania są osoby, które mogą być w sposób szczególny narażone na ubóstwo i rozmaite wykluczenia z różnych sfer aktywności społeczno-ekonomicznej np. osoby starsze, samotni rodzice.

Metodologia

Początkowo rozważania koncentrują się na analizie zjawiska wykluczenia cyfrowego w oparciu o literaturę przedmiotu, poświęconą zjawisku wykluczenia cyfrowego, zwłaszcza w odniesieniu do jednostek słabszych, a także dane statystyczne, obrazujące skalę wykluczenia finansowego, zebrane przez *Eurostat* oraz ujawnionych w raporcie *„Fiberhost”*. Kolejna część artykułu poświęcona została poświęcona rozważaniom na temat instytucji upadłości konsumenckiej w oparciu o krytyczną interpretację aktów prawnych, literatury przedmiotu oraz danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących upadłości konsumenckiej, a także informacji o liczbie osób niewypłacanych pozyskanych z bazy dłużników, prowadzonej przez InfoDług BIG SA. Natomiast dalsza część pracy zawiera kluczowe badania, tj., studia przy-

Review of the literature and statistics on the phenomenon of digital exclusion

In this part of the article, the discussion will mainly focus on issues related to the formation of the phenomenon of digital exclusion among people who are particularly at risk of over-indebtedness. People who are digitally excluded and over-indebted may also be at risk of other forms of exclusion, including social exclusion that involves preventing an individual from participating fully in socio-economic life, which is why the relationship between digital exclusion and other forms of marginalisation is also considered.

Technological progress is one of the most important factors in economic development. Thanks to the more widespread use of computers, then the Internet, productivity has increased among other things, and numerous innovations have emerged, bringing a number of benefits in both individual and macroeconomic terms. Digitalisation brings many benefits to poorer households, affecting their social inclusion and reducing poverty. However, not everyone is able to keep up with the rapidly changing realities and take advantage of new technologies. As a rule, higher economic growth is accompanied by higher levels of digitalisation of the economy and a lower risk of poverty and social exclusion (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020).

Access to information has become one of the most important resources, and digital exclusion can lead to deep social divisions and inequalities (Popiołek, 2013). Rapid technological progress requires not only the possession of modern equipment, but also appropriate knowledge. Nowadays, those deprived of access to certain resources may experience many different difficulties in their normal socio-economic activities, which may lead to marginalisation (Kujawski, 2018). A digitally excluded person is deprived of opportunities for professional development, participation in the wider cultural life, as well as access to a variety of economic resources and the possibility to exercise a range of social and civil rights (Huczek, 2022).

padku, oparte o wywiady z dziesięcioma dłużnikami, którzy złożyli zdalnie wnioski o ogłoszenie upadłości.

Przegląd literatury przedmiotu i danych statystycznych dotyczących zjawiska wykluczenia cyfrowego

W niniejszej części artykułu rozważania będą się koncentrować głównie wokół zagadnień związanych z kształtowaniem się zjawiska wykluczenia cyfrowego wśród osób, które są w sposób szczególny narażone na nadmierne zadłużenie. Osoby wykluczone cyfrowo i nadmiernie zadłużone mogą być także zagrożone innymi formami wykluczenia, w tym wykluczenie społecznym, polegającym na uniemożliwianiu danej jednostce pełnoprawnego uczestnictwa w życiu społeczno-ekonomicznym, dlatego rozważania dotyczą także relacji pomiędzy wykluczeniem cyfrowym a innymi formami marginalizacji.

Postęp technologiczny jest jednym z najważniejszych czynników rozwoju gospodarczego. Dzięki upowszechnieniu komputera, następnie sieci Internet m.in. wzrosła wydajność pracy, a także pojawiły się liczne innowacje, przynosząc szereg korzyści w wymiarze indywidualnym, jak i makroekonomicznym. Digitalizacja niesie wiele korzyści dla uboższych gospodarstw domowych, wpływając na ich inkluzję społeczną oraz redukując ubóstwo. Niemniej, nie każdy jest w stanie nadążyć za dynamicznie zmieniającą się rzeczywistością i korzystać z nowych technologii. Z reguły wyższemu wzrostowi gospodarczemu towarzyszy większy poziom cyfryzacji gospodarki i mniejsze ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020).

Dostęp do informacji stał się obecnie jednym z najważniejszych zasobów, zaś wykluczenie cyfrowe może prowadzić do głębokich podziałów i nierówności społecznych (Popiołek, 2013). Szybki postęp technologiczny wymaga nie tylko posiadania nowoczesnych urządzeń, ale także odpowiedniej wiedzy. Współcześnie, osoba pozbawiona dostępu do określanych zasobów może doświadczać wielu, różnych trudności w prowadzeniu normalnej aktywności społeczno-gospodarczej, co może prowadzić do jej marginalizacji (Kujawski, 2018).

The literature on the subject considers the problem of digital exclusion more broadly, i.e. it does not refer to the lack of physical access to IT technologies only, but also to the ability to use the achievements of civilisation, such as computers and the Internet. Two key types of determinants of digital exclusion can be distinguished, i.e. technological ones, resulting from the limited availability of hardware, software and access to infrastructure, and individual ones, which are varied and may be due to the lack of adequate knowledge, competence or motivation (Widawska et al., 2014).

According to Eurostat statistics, 93% of households in Poland had access to the Internet in 2022 (with the EU average at 92%) and this is an upward trend (Eurostat, 2022). However, in a more detailed study of the degree of digital inclusion (Digital Economy and Social Index, taking into account, inter alia, the level of social capital or Internet use), Poland ranked among the last in the EU, i.e. 25th (DENSI, 2022), although the number of people at risk of social exclusion has been decreasing in recent years while the level of digitisation remained low (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020).

Certain social groups are more at risk of digital exclusion, e.g. the elderly (55-74), which is due to the senior citizens' health problems among other things as only 9.1% of the seniors with health complaints were using the Internet. (Czarnecka M. et al., 2023). According to the *Fiberhost* report, those most at risk of digital exclusion are seniors (55-74), poor households and rural residents (tab. 1). Therefore, the main determinants of digital exclusion in Poland are demographic (resulting from age), economic and geographical (Fiberhost. Digital Exclusion, 2022).

Osoba wykluczona cyfrowa zostaje pozbawiona możliwości rozwoju zawodowego, uczestnictwa w szeroko pojętym życiu kulturalnym, a także dostępu do rozmaitych zasobów ekonomicznych i możliwości korzystania z szeregu praw o charakterze społecznym i obywatelskim (Huczek, 2022).

W literaturze przedmiotu ujmuje się problematykę wykluczenia cyfrowego szerszej, tj. nie odnosi się to zjawisko wyłącznie do braku fizycznego dostępu do technologii IT, ale też umiejętności posługiwania się zdobyczami cywilizacyjnymi, jakimi są komputer i Internet. Możemy wyróżnić dwa kluczowe rodzaje determinantów wykluczenia cyfrowego, tj. technologiczne, wynikające z ograniczonej dostępności sprzętu, oprogramowania oraz dostępu do infrastruktury oraz indywidualne, mające charakter zróżnicowany i będące następstwem np. braku odpowiedniej wiedzy, kompetencji czy motywacji (Widawska i in., 2014).

W świetle danych statystycznych Eurostatu, 93% gospodarstw domowych w roku 2022 r. w Polsce posiadało dostęp do Internetu (przy średniej unijnej – 92%) i tendencja ta ma charakter wzrostowy (Eurostat, 2022). Jednak przy dokładniejszych badaniach stopnia inkluzji cyfrowej (Digital Economy and Social Index, uwzględniających m.in. poziom kapitału społecznego, czy sposób korzystania z Internetu), Polska zajmowała jedno z ostatnich miejsc w UE, tj. 25 (DENSI, 2022), aczkolwiek w ostatnich latach spadała liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przy jednocześnie niskim poziomie cyfryzacji (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020).

Niektóre grupy społeczne są w większym stopniu zagrożone wykluczeniem cyfrowym np. osoby starsze (55-74), co wynika m.in. z problemów zdrowotnych seniorów, gdyż tylko 9,1% seniorów mających problem zdrowotne, korzystało z Internetu. (Czarnecka M. i in., 2023). Według raportu „*Fiberhost*”, najbardziej zagrożonymi wykluczeniem cyfrowym są: seniorzy (55-74), ubogie gospodarstwa domowe oraz mieszkańcy wsi (tab. 1). Zatem główne determinanty wykluczenia cyfrowego w Polsce mają charakter

Table 1. Percentage of digitally excluded people (by main determinants of exclusion)**Tabela 1.** Odsetek osób wykluczonych cyfrowo (ze względu na główne determinanty wykluczenia)

Age Wiek	Household income Dochód gospodarstwa domowego	Place of residence Miejsce zamieszkania
80% of respondents were seniors aged 55-74 80% badanych stanowili seniorzy w wieku 55-74 lata	63% of households with a monthly budget of less than PLN2,500 did not have Internet access 63% gospodarstw domowych z budżetem miesięcznym poniżej 2500 zł nie posiadało dostępu do Internetu	55% of rural residents were digitally excluded 55% mieszkańców wsi było wykluczonych cyfrowo

Source: own compilation based on the *Fiberhost* report *Digital exclusion*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu *Fiberhost*. *Wykluczenie cyfrowe*.

Digital exclusion entails a number of negative consequences in a wide range of socio-economic activities, limiting an individual's access to various public and private resources such as the labour market, financial services or consumer goods. Digital exclusion is treated as one form of wider social exclusion, being a factor that exacerbates the marginalisation and isolation of the individual in an increasingly digital society (Czerski, 2020). Nowadays, a digitally excluded person is usually a socially excluded person as well, due to the significant impediments to everyday life resulting from a lack of access to IT (Garwol, 2019).

Digitally excluded people may also be deprived of the opportunity to deal with their affairs, including the privilege of debt relief during bankruptcy proceedings conducted through an online portal. The inability to rid themselves of the ballast of debt can expose insolvent individuals to a number of negative consequences, including poverty as a result of being deprived of part of their income and property assets as a result of various debt collection and enforcement actions. In addition, debtors may experience a number of other problems in different spheres of socio-economic life, e.g. difficulties in obtaining credit or restrictions in the use of bank accounts and transactional services. In extreme cases, insolvent individuals may take steps to evade debt collection by giving up legal work in favour of employment in the *informal economy*, which will deprive them of a number of entitlements (e.g. sickness benefits, access to public health services) and may expose them to even greater poverty and exacerbate their degree of social exclusion.

demograficzny (wynikający z wieku), ekonomiczny i geograficzny (Fiberhost. *Wykluczenie cyfrowe*, 2022).

Wykluczenie cyfrowe niesie ze sobą szereg negatywnych konsekwencji w wielu różnych aktywnościach społeczno-ekonomicznych, ograniczając danej jednostce dostęp do różnych zasobów publicznych i prywatnych m.in. rynku pracy, usług finansowych, czy dóbr konsumpcyjnych. Wykluczenie cyfrowe jest traktowane jako jedna z postaci szerzej rozumianego wykluczenia społecznego, stanowiąc czynnik pogłębiający marginalizację i izolację jednostki w coraz bardziej cyfrowym społeczeństwie (Czerski, 2020). Współcześnie, człowiek wykluczony cyfrowo będzie z reguły także osobą wykluczoną społecznie, ze względu na znaczne utrudnienia w życiu codziennym wynikające z braku dostępu do technologii IT (Garwol, 2019).

Osoby wykluczone cyfrowo mogą być także pozbawione możliwości załatwiania swoich spraw, w tym przywileju oddłużenia w trakcie postępowania upadłościowego, prowadzonego za pośrednictwem portalu internetowego. Niemożność pozbycia się balastu zadłużenia może narazić osoby niewypłacalne na szereg ujemnych konsekwencji, w tym na ubóstwo w skutek pozbawienia części dochodów i aktywów majątkowych w wyniku rozmaitych czynności windykacyjno-egzekucyjnych. Ponadto, dłużnicy mogą doświadczać wielu innych problemów w różnych sferach życia społeczno-ekonomicznego np. trudności w pozyskaniu kredytu, czy ograniczeń w korzystaniu z konta bankowego i usług transakcyjnych. W skrajnych przypadkach, osoby niewypłacalne mogą

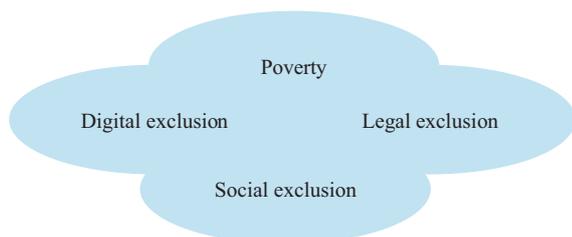

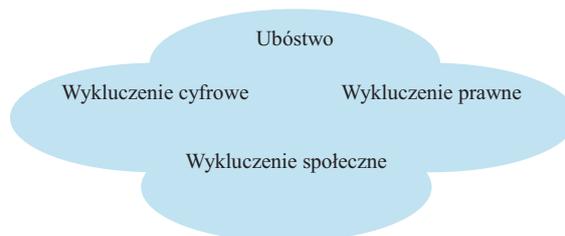
Figure 1. Relationship between poverty, digital exclusion, legal exclusion and social exclusion
Source: own study.

People who find it difficult to use new technical solutions for various reasons including health, e.g. the elderly or the disabled, are particularly at risk of digital exclusion (Kreft, 2012). This problem can also affect people with lower levels of education, the poor, or residents of smaller towns and villages where the Internet infrastructure is underdeveloped (Grześkowiak, 2014). The phenomenon of an ageing population in an era of increasing digitalisation of social life is also a major challenge as older people are at greater risk of digital exclusion (Adamczyk, Betlej, 2021).

Legal exclusion occurs when an individual has no access to certain entitlements, which can be due to external conditions (e.g. excessive costs) or to factors attributable to the excluded, usually resulting from their withdrawal from various aspects of social life (Staśkiewicz, 2010). Debtors may experience problems resulting from their difficult economic situation (e.g. lack of adequate facilities and Internet access) and from much more complex internal determinants due to the individual's voluntary renunciation of the use of certain entitlements that would allow them to improve their economic condition, including debt relief procedures (Reczuch, 2013). Digital exclusion in conjunction with legal exclusion may violate the constitutional principle of equality (art.32(1) of the Constitution) by failing to ensure that every person has equal access to a fair trial (Kwiatkowska, 2023). The way in which certain spheres of life are regulated can encourage or discourage certain IT-enabled activities (Ułasiewicz, 2021).

Worse still, the areas of exclusion can overlap and thus reinforce their negative impact. Digital exclusion usually exacerbates social exclusion by restricting

podjąć kroki mające na celu uchylenia się od czynności egzekucyjnych, porzucając legalną pracę na rzecz zatrudnienia w „szarej strefie”, co pozbawi je szeregu uprawnień (np. świadczeń w razie choroby, dostępu do publicznej służby zdrowia) i może narazić na jeszcze większe ubóstwo, a także pogłębić ich stopień wykluczenia społecznego.

Rysunek 1. Relacje między ubóstwem, wykluczeniem cyfrowym, wykluczeniem prawnym a wykluczeniem społecznym

Źródło: opracowanie własne.

Na wykluczenie cyfrowe są w szczególności narażone osoby, które z różnych względów m.in. zdrowotnych doświadczają trudności w umiejętnym korzystaniu z nowych rozwiązań technicznych np. osoby starsze, niepełnosprawni (Kreft, 2012). Problem ten może dotyczyć również osób o niższym stopniu wykształcenia, ubogich, czy też mieszkańców mniejszych miejscowości, w których nie jest należycie rozwinięta infrastruktura sieci Internet (Grześkowiak, 2014). Dużym wyzwaniem jest także zjawisko starzenia się społeczeństwa w dobie coraz większej digitalizacji życia społecznego, gdyż osoby starsze są narażone w większym stopniu na wykluczenie cyfrowe (Adamczyk, Betlej, 2021).

Wykluczenie prawne polega na tym, iż dana jednostka nie ma dostępu do określonych uprawnień, co może być spowodowane zarówno uwarunkowaniami zewnętrznymi (np. zbyt dużymi kosztami) oraz czynnikami leżącymi po stronie wykluczonego, wynikającymi z reguły z wycofania się z różnych sfer życia społecznego (Staśkiewicz, 2010). Dłużnicy mogą doświadczać zarówno problemów będących pochodną ich trudnej sytuacji ekonomicznej (np. braku odpowiednich urzędzeń i dostępu do Internetu), jak i znacznie bardziej złożonych determinantów wewnętrznych, wynikających z dobrowolnej rezyg-

an individual's access to a range of goods and also preventing them from exercising certain public rights (legal exclusion) and thus putting them at risk of deepening poverty.

Critical interpretation of the law, statistics and literature – the concept of personal bankruptcy in the national legal order

A restrictive version of personal bankruptcy was introduced on 31 March 2009 by way of the Act of 5 December 2008 amending the Bankruptcy and Reorganisation Law and the Act on costs in civil cases (Journal of Laws No. 234, item 1572). Subsequently, the law has been amended several times, facilitating access to this institution and introducing solutions to speed up the procedure. Important changes were introduced at the beginning of 2015 under the Act of 29 August 2014 amending the Bankruptcy and Reorganisation Law, the Act on the *National Court Register* and the Act on Court Costs in Civil Cases (Journal of Laws No. 1306 of 2014), which caused a rapid increase in the number of bankruptcies declared from 32 (in 2014) to 2,153 (in 2015). Another increase in the number of bankruptcies was due, among other things, to the subsequent amendment under the Act of 30 August 2019 amending the Bankruptcy Law and certain other acts (Journal of Laws of 2019, item 498), an essential part of which became effective as of 24

nacji danej osoby z wykorzystywania określonych uprawnień, które pozwoliłyby na poprawę jej kondycji ekonomicznej, w tym z procedury oddłużeniowej (Reczuch, 2013). Wykluczenie cyfrowe w powiązaniu z wykluczeniem prawnym może naruszać konstytucyjną zasadę równości (art.32 ust. 1 Konstytucji) poprzez niezapewnienie równego dostępu każdej osobie do sprawiedliwego procesu sądowego (Kwiatkowska, 2023). Sposób regulacji prawnych określonych sfer życia może zarówno zachęcać, jak i zniechęcać do podejmowania określonych działań z wykorzystaniem technologii IT (Ułasiewicz, 2021).

Co gorsza, sfery wykluczeń mogą się na siebie nakładać i przez to wzmacniać swoje ujemne oddziaływanie. Wykluczenie cyfrowe będzie z reguły pogłębiać wykluczenie społeczne, ograniczając jednostce dostęp do wielu dóbr oraz uniemożliwiając także korzystanie z określonych uprawnień publicznoprawnych (wykluczenie prawne) i tym samym narażając ją na pogłębienie ubóstwa.

Krytyczna interpretacja przepisów prawa, danych statystycznych i literatury – instytucja upadłości konsumenckiej w krajowym porządku prawnym

Upadłość konsumencką wprowadzono w restrykcyjnej wersji w dniu 31 marca 2009 mocą ustawy z dnia 5 grudnia 2008 o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 234, poz. 1572). Następnie, ustawę tę kilkakrotnie nowelizowano, ułatwiając dostęp do tej instytucji oraz wprowadzając rozwiązania przyspieszające to postępowanie. Ważne zmiany wprowadzono na początku 2015 roku ustawą z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o *Krajowym Rejestrze Sądowym* oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. poz. 1306 z roku 2014), które to spowodowały skokowy wzrost liczby ogłoszonych upadłości z 32 (2014) do 2153 (2015). Kolejne zwiększenie się liczby upadłości wynikało m.in. z następnej nowelizacji ustawą z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 498), która w zasadniczej swojej części zaczęła

Table 2. Number of bankruptcy petitions filed, number of bankruptcies declared, percentage of bankruptcies declared in relation to petitions filed, duration of bankruptcy proceedings and number of debtors between 2009 and 2022/**Tabela 2.** Liczba złożonych wniosków o upadłość, liczba ogłoszonych upadłości, odsetek ogłoszonych upadłości w relacji do złożonych wniosków, czas trwania postępowania upadłościowego i liczba dłużników w latach 2009-2022

Year/ Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bankruptcies declared / Upadłość zadeklarowana	10	12	14	24	28	32	2153	4447	5470	6552	7781	13640	17352	14792
Petitions filed / Złożone wnioski	985	510	380	286	274	300	5615	8694	11120	12719	15458	21245	22035	21221
Percentage of bankruptcies declared* / Odsetek bankructw zadeklarowanych	0.10%	0.2%	3.6%	8.4%	10.2%	10.6%	24.7%	51.1%	49.1%	51.5%	50.3%	63.3%	78.7%	69%
Duration** / Czas trwania	2.1	3.1	3.4	3.4	3.4	3.6	3.6	3.8	4.1	4.7	4.8	4.8	4.1	4.5
Number of debtors*** / Liczba dłużników	1.6	1.9	2	2.2	2.3	2.3	1.9	2.3	2.5	2.7	2.7	2.8	2.7	2.7

Source: own compilation based on statistics from the Ministry of Justice and InfoDług BIG SA.

* percentage of debtors who declared bankruptcy in relation to all petitions filed – Ministry of Justice statistics.

** duration of proceedings in months (from petition filing to declaration of bankruptcy) – Ministry of Justice statistics.

*** number of debtors in millions disclosed by business information bureaus based on *InfoMonitor* – InfoDług BIG SA statistics.**Źródło:** opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości oraz InfoDług BIG SA.

* odsetek dłużników, który ogłosił upadłość w stosunku do wszystkich złożonych wniosków – dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

** czas trwania postępowania w miesiącach (od złożenia wniosku do ogłoszenia upadłości) – dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

*** liczba dłużników w milionach ujawnionych przez biura informacji gospodarczej na podstawie *InfoMonitor* – dane statystyczne InfoDług BIG SA.

The next important amendment is effective as of 1 December 2021 and was introduced by the Act of 28 May 2021 amending the Act on the *National Register of Debtors* and certain other acts (Journal of Laws 2021.1080). The law makes it compulsory to submit letters via the *National Register of Debtors* portal, although there are a few exceptions, inter alia regarding consumers (Article 491²(3) in conjunction with Article 226a of the Bankruptcy Law). A natural person not acting as business entities can file a bankruptcy petition on paper, which will then be scanned and entered into the system by a court employee, which makes the procedure significantly easier for the digitally excluded, albeit exposing them to longer processing times than are the case for remote proceedings due to the submission of hardcopy documents.

Initially, bankruptcy cases were few and the average time taken to process bankruptcy petitions in 2009 was 2.1 months, with 985 cases received and only ten bankruptcies declared. Subsequently, the time taken to adjudicate cases more than doubled despite the

wzrostu liczby ogłoszonych upadłości do 14792 w roku 2022 (tab. 2).

Następna ważna nowelizacja obowiązuje od 1 grudnia 2021 r. i została wprowadzona ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy o *Krajowym Rejestrze Zadłużonych* oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2021.1080). Ustawa ta, wprowadza obowiązek składania pism poprzez portal *Krajowy Rejestr Zadłużonych*, aczkolwiek istnieje kilka wyjątków m.in. dotyczący konsumentów (art. 491² ust. 3 w związku z art. 226a pr. up.). Osoba nieprowadząca działalności gospodarczej może złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości w formie papierowej, który następnie zostanie zeskanowany i wprowadzony do systemu przez pracownika sądu, co stanowi duże ułatwienie dla osób wykluczonych cyfrowo, aczkolwiek narażające ich na dłuższe rozpatrywanie wniosku niż w formie zdalnej, ze względu na pisemny sposób przekazywania dokumentów.

Początkowo spraw upadłościowych było niewiele i średni termin rozpoznania wniosków o upadłość w roku 2009 wynosił 2,1 miesiąca, przy wpływie 985

simplifications and facilitations introduced to access the debt relief procedure.

There has been a steady increase in the proportion of people who have successfully declared bankruptcy since 2009. However, the data is incomplete as it only covers those petitions that have been successfully filed but not petitions from those unable to file remotely. The successive increase in the number of bankruptcies being declared is certainly a welcome result of the gradual streamlining of the procedure; however, several thousand petitions remain not granted.

It is also worth mentioning that the successive liberalisations of the bankruptcy law and further gradual easing of access to the debt relief procedure have not been able to reduce the increase in the number of insolvent individuals, which increased by more than 1 million between 2009 and 2018. Although there was a deceleration of this process between 2020 and 2021, this was probably mainly due to the deterioration of the economic situation of households during the COVID-19 pandemic and the avoidance of new financial commitments while facing an uncertain future and volatile macroeconomic environment.

Case studies

The case studies allow for an in-depth study of a small group of debtors who experienced various difficulties while using the *National Debt Register* portal. The results of these studies cannot be used to formulate general diagnoses, but they do allow for a thorough analysis of various anomalies. The applied case study methodology (face-to-face interviews consisting of conversations with the respondents) made it possible to analyse the circumstances presented by a small group of debtors (10). The interview had a semi-structured format, involving the collection basic information from the respondents (age, place of residence, education, family status), and then the respondents could describe, comprehensively and extensively, the problems arising from their

spraw i zaledwie dziesięciu ogłoszonych upadłościach. Następnie okres rozpoznania spraw ulega ponad dwukrotnemu wydłużeniu, pomimo wprowadzonych uproszczeń i ułatwień w dostępie do procedury oddłużeniowej.

Od 2009 r. systematycznie wzrastał odsetek osób, które skutecznie ogłosiły upadłość. Niemniej, dane są niepełne, gdyż dotyczą jedynie wniosków, które zostały skutecznie złożone, ale nie obejmie osób niebędących w stanie przesłać zdalnie wniosków o upadłość. Sukcesywne zwiększenie liczby ogłaszanych upadłości jest z pewnością pożądanym efektem stopniowego usprawniania procedury, ale wciąż jednak kilka tysięcy wniosków nie jest rozpoznanych pozytywnie.

Warto też dodać, że kolejne liberalizacje prawa upadłościowego i dalsze, stopniowe ułatwienia w dostępie do procedury oddłużeniowej nie były w stanie zmniejszyć wzrostu liczby osób niewypłacalnych, która to w latach 2009 – 2018 zwiększyła się o ponad 1 mln osób. Wprawdzie w okresie 2020-2021 nastąpiło wyhamowanie tego procesu, ale prawdopodobnie wynikało to głównie z pogorszenia się sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych w trakcie pandemii COVID-19 i unikania zaciągania zobowiązań finansowych w warunkach niepewnej przyszłości i zmiennego otoczenia makroekonomicznego.

Studia przypadków

Studia przypadków pozwalają na dokładne zbadanie pewnej, niewielkiej liczby dłużników, którzy doświadczali różnych trudności związanych z obsługą portalu *Krajowy Rejestr Zadłużonych*. Wyniki tych badań nie mogą służyć do formułowania ogólnych diagnoz, ale pozwalają na dokładną analizę rozmaitych anomalii. Zastosowana metodyka studiów przypadku (wywiady bezpośrednie, polegające na rozmowie z respondentami) pozwoliła na analizę okoliczności przedstawionych przez niewielką liczbę dłużników (10). Wywiad miał formułę częściowo ustrukturyzowaną, obejmującą pozyskanie od badanych podstawowych informacji (wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, stan rodzinny), a następnie umożliwiono badanym wyczerpujące

insolvency and difficulties with debt removal using the remote procedure.

All of those interviewed initially filed for bankruptcy via the *National Debt Register* portal. All of those surveyed had access to the Internet and nine people also had e-mail addresses. Six people had their own computers and the rest used other people's devices or used the Internet on mobile phones. Only one person had ePUAP, another had set up ePUAP for the purpose of these proceedings and the rest (8 people) submitted documents using electronic banking. It is worth adding that as many as nine of the respondents had bank accounts and, although they were usually seized in the course of enforcement proceedings, the respondents used them to send submissions among other things. Only one person used a lawyer (free advice) as the respondents did not have the financial means to hire a lawyer.

1. A 44 years' old man, married, one adult child, former entrepreneur, university education, temporarily residing in Germany for work purposes, his place of residence in Poland was a medium-sized town (200,000 inhabitants) filed a petition himself at one of the smaller courts. The main problem was the debt resulting from the mortgage taken out to purchase real estate as the respondent was unable to repay it and also didn't manage to sell the mortgaged property. Within about two weeks of filing, he received a notice to remedy formal deficiencies related to his previous business activities, which he completed by sending a first class letter (due to difficulties with the portal) and the bankruptcy was declared within about a month. The receiver contacted him by phone and this was how he learned about the court's ruling as he did not keep up to date with the portal;
2. A 50 years' old female, single, secondary education, working as a carer for the elderly in Germany, residing in a city of more than 500,000 inhabitants. Her debt amounted to several tens of thousands of zlotys (bank credits and loans) for current consumption,

i szerokie opisanie problemów wynikających z ich niewypłacalnością oraz trudności w oddłużeniu, przy wykorzystaniu zdalnej procedury.

Wszystkie z badanych osób początkowo złożyły wnioski o upadłość za pośrednictwem portalu *Krajowy Rejestr Zadłużonych*. Każdy z badanych miał dostęp do Internetu, a dziewięć osób dysponowało także adresem poczty elektronicznej. Sześć osób posiadało własnym komputer, a pozostali korzystali z urządzeń innych osób lub obsługiwali Internet na telefonach komórkowych. Tylko jedna z osób posiadała ePUAP, kolejna założyła na potrzeby tego postępowania, a pozostałe osoby (8) składały pisma korzystając z bankowości elektronicznej. Należy dodać, że aż 9 badanych posiadało konto bankowe i pomimo iż na ogół było zajęte w toku postępowania egzekucyjnego, badani używali je m.in. do wysłania pism procesowych. Tylko z jedna z osób korzystała z pomocy prawnika (bezpłatnej porady) – badani nie posiadali odpowiednich środków finansowych na wynajęcie prawnika.

1. Mężczyzna, 44 l., żonaty, jedno dorosłe dziecko, były przedsiębiorca, wykształcenie wyższe, przebywający czasowo w Niemczech w celach zarobkowych, a w Polsce zamieszkały w miejscowości o średniej wielkości (200 000 mieszkańców) samodzielnie złożył wniosek w jednym z mniejszych sądów. Głównym problemem było zadłużenie wynikające z kredytu hipotecznego, zaciągniętego na zakup nieruchomości – badany nie był w stanie go spłacać i też nie udało mu się sprzedać nieruchomości, obciążanej hipoteką. W ciągu około 2 tygodni od złożenia wniosku otrzymał wezwanie do usunięcia braków formalnych, związanych z prowadzoną wcześniej działalnością gospodarczą, które to braki uzupełnił wysyłając list priorytetowy (ze względu na trudności w obsłudze portalu) i upadłość została ogłoszona w ciągu około miesiąca. Syndyk skontaktował się z nim telefonicznie i od niego dowiedział się o orzeczeniu sądu – nie śledził na bieżąco portalu;
2. Kobieta, 50 l., samotna, wykształcenie średnie,

which she was unable to repay. Although she filed her petition electronically, a notice for particulars was sent in writing and delivered by post. The respondent struggled to provide the necessary information, which included the amount of her income, the submission of contracts related to her employment and information on her place of residence. She sent a letter to the court, which found the provided information to be incomplete and scheduled a hearing, after which it rejected the bankruptcy petition. The woman did not know the exact reasons for the court's decision as she had not been present for the announcement of the ruling. She did not appeal or even request a statement of reasons for the final ruling as she had no knowledge of the appeal procedures;

3. A 48 years' old female, married, secondary education, one adult child, working at Biedronka, living in a medium-sized city of 100,000 people. Financial management was the responsibility of her husband who took out loans for the business. The woman filed for bankruptcy herself and her husband still has not decided on this step, although he had planned to do so. The respondent filed the petition through the portal but was unable to complete it (quite a lot of information was missing, including the list of assets, the list of debts and bank statements). She completed the application on time but sent it by post (she did not know how to use the portal for this). However, the court returned her application and did not take into account the submission to make good formal deficiencies, which was delivered by post. Subsequently, the debtor filed another petition on paper, stating that she did not know how to use the portal and requested that correspondence be sent by post, although the court invited her to remedy the deficiencies again remotely;
4. A 34 years' old female, secondary education, divorced and in a new relationship, mother of five children, residing in a city of more than

opiekująca się osobami starszymi w Niemczech, zamieszkała w mieście powyżej 500 000 mieszkańców. Jej zadłużenie wynosiło kilkadziesiąt tysięcy złotych (kredyty bankowe oraz pożyczki) przeznaczone na bieżącą konsumpcję, których nie była w stanie spłacić. Pomimo iż złożyła wniosek w sposób elektroniczny, wezwanie do uzupełnienia braków zostało wysłane w formie pisemnej i doręczone poprzez pocztę. Badana miała problem z uzupełnieniem braków, które dotyczyły m.in. wysokości jej dochodów, dostarczenia umów związanych z jej zatrudnieniem oraz informacji o miejscu zamieszkania. Wysłała list do sądu, który uznał jej uzupełnienia za niepełne i wyznaczył rozprawę, a następnie wniosek o upadłość odrzucił. Kobieta nie знаła dokładnie motywów rozstrzygnięcia sądu, gdyż nie była na terminie ogłoszenia postanowienia. Nie odwołała się, a nawet nie złożyła wniosku o uzasadnienie końcowego orzeczenia, gdyż nie posiadała wiedzy na temat procedur odwoławczych;

3. Kobieta, 48 l., mężatka, wykształcenie średnie, jedno dorosłe dziecko, pracująca w Biedronce, zamieszkała w mieście średniej wielkości 100 000 osób. Za gospodarkę finansową odpowiadał jej mąż, który zaciągnął kredyty na potrzeby prowadzonej działalności gospodarczej. Kobieta sama złożyła wniosek o upadłość, a jej mąż wciąż się na ten krok nie zdecydował, choć to planował. Badana złożyła wniosek za pośrednictwem portalu, ale nie była w stanie go uzupełnić (braków było dosyć dużo i dotyczyły m.in. składu aktywów majątkowych, listy wierzytelności, wydruków z konta). Uzupełniła wniosek w terminie, ale wysyłała go pocztą (nie umiała wykorzystać do tego portalu). Sąd jednak zwrócił jej wniosek i w ogóle nie wziął pod uwagę wniesionego przez pocztę uzupełnienia braków formalnych. Następnie dłużniczka złożyła kolejny wniosek w formie papierowej oświadczając, że nie umie korzystać z portalu i wnosi o kierowanie ko-

- 500,000 inhabitants. She had taken out several loans to finance the needs of her family, and was unable to repay them after the divorce. Her electronic petition required a number of additions, but the debtor did not keep track of the incoming e-mails and did not notice the message informing her of the deficiencies. She only realised that her petition had been returned after more than one year, when one of her creditors informed her of the fact. She filed another petition on paper and has been waiting for several months for it to be examined;
5. A 36 year's old man, secondary education, in an informal relationship, father of one child, residing in a large city, i.e. over 500,000 inhabitants. He became insolvent due to one mortgage. His income diminished significantly during the COVID-19 pandemic while his loan instalments increased at the same time. He found out about the declared bankruptcy thanks to a phone call from the trustee, as there was no information about it on the portal, which he checked regularly;
 6. A 28 years' old debtor, secondary education, was in a cohabiting relationship, raising one child with the child's mother, resided in a city with a population of more than half a million. He lost financial liquidity as a result of a few consumer loans and fell into what is known as a debt spiral, i.e. taking on more debt to repay previous loans. The money was used for various needs related to the birth of the child, including baptism, and furnishing the child's room. The debtor filed the application shortly after the introduction of the remote procedure into the legal order. He had been checking the portal regularly for several months, but lost interest in his petition due to the lack of information (other than the assignment of the case number). The debtor subsequently forgot the password and no longer logged in. According to the publicly available information, his petition remained not considered after more than a year of submission;
 7. A 70 years' old pensioner, vocational education, respondencji poprzez pocztę, aczkolwiek sąd wezwał ją do uzupełnienia braków ponownie w formie zdalnej;
 4. Kobieta, 34 l., wykształcenie średnie, rozwiedziona i pozostająca w nowym związku konsumenckim, matka piątki dzieci, zamieszkała w mieście powyżej 500 000 mieszkańców. Zaciągnęła kilka kredytów związanych z finansowaniem potrzeb rodziny, a po rozwodzie nie była w stanie ich spłacać. Jej złożony elektronicznie wniosek wymagał wielu uzupełnień, ale dłużniczka nie śledziła na bieżąco e-maila i nie zauważyła wiadomości o brakach. Zorientowała się dopiero po ponad roku, iż jej wniosek został zwrócony, kiedy jeden z wierzycieli ją o tym poinformował. Złożyła w formie papierowej kolejny wniosek i czekała od kilku miesięcy na jego rozpoznanie;
 5. Mężczyzna, 36 l., wykształcenie średnie, żył w związku nieformalnym, ojciec jednego dziecka zamieszkały w większym mieście - powyżej 500 000 mieszkańców. Popadł w niewypłacalność, ze względu na jeden zaciągnięty kredyt hipoteczny. W okresie pandemii COVID-19 spadły znacząco jego dochody i jednocześnie wzrosły raty kredytu. O ogłoszonej upadłości dowiedział się z telefonu od syndyka, gdyż na portalu, który śledził regularnie, nie było żadnej informacji na ten temat;
 6. Dłużnik, 28 l., wykształcenie średnie, pozostawał w związku konkubenckim i wychowywał wspólnie z matką jedno dziecko, zamieszkały w mieście o liczbie mieszkańców przekraczającej pół miliona. Utracił płynność finansową wskutek zaciągnięcia kilku kredytów konsumpcyjnych i popadł w tzw. spiralę zadłużenia, czyli zaciągania kolejnych zobowiązań w celu spłaty poprzednich kredytów. Pieniądze były wykorzystane na różne potrzeby związane narodzinami dziecka, w tym chrzest, wyposażenie pokoju. Dłużnik złożył wniosek tuż po wprowadzeniu do porządku prawnego procedury zdalnej. Przez kilka miesięcy śledził na bieżąco

- married, two adult children, residing in a large city (over 500,000 inhabitants). The value of his debt is in the hundreds of thousands of zlotys and stems from his previous business activities back in the 1990s. The debtor had completely lost control of his indebtedness; he didn't know the size of his debt and was even unable to identify all the creditors. It took him more than a year to assemble the documentation related to the debts. His son assisted in filing the petition through the portal (the respondent used his son's e-mail address as he did not have an e-mail or a computer himself);
8. A 62 years' old man, married, childless, vocational education, residing in a city with more than 500,000 inhabitants. He worked as a construction worker in the *grey economy* to protect his income from enforced debt collection. He was encouraged to declare bankruptcy by his wife, who had also previously declared bankruptcy (she did not use the portal). The debtor initially wanted to file the petition on paper and take it to the court himself, but was informed that new rules had been introduced, and the petition could only be filed via the portal. As the man did not have access to a computer, to the Internet, an e-mail address or a bank account, it took him more than two months just to file the petition (and, before that, to obtain ePUAP). The petition had quite a few formal deficiencies and, at his wife's insistence, the debtor took advantage of the free assistance of a lawyer in remedying the formal deficiencies and declared bankruptcy;
 9. A 45 years' old man, secondary education, in the process of divorce, father of a disabled adult child, residing in a rural area. The debt resulted from one failed investment, i.e. the debtor acquired a cheap house to renovate it and run a workers' hotel there, but was unable to repay the loan taken out for this purpose. The respondent hesitated for a very long time whether to file for bankruptcy, as this would have meant losing the property; he eventually portal, ale ze względu na brak jakichkolwiek informacji (poza nadaniem sygnatury) stracił zainteresowanie swoim wnioskiem. Dłużnik w późniejszym czasie zapominał hasła i nie logował się. Z informacji dostępnych publicznie wynika, iż jego wniosek nie był rozpoznany po ponad roku od złożenia;
 7. Emeryt, 70 l., wykształcenie zawodowe, żonaty, dwoje dorosłych dzieci, zamieszkały w większym mieście (powyżej 500 000 mieszkańców). Wartość jego zadłużenia jest liczona w setkach tysięcy złotych i wynika z prowadzonej wcześniej działalności gospodarczej jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Dłużnik utracił całkowicie kontrolę nad procesem zadłużeniowym, nie znał ani wielkości zadłużenia, ani też nawet nie był w stanie zidentyfikować wszystkich wierzycieli. Zgromadzenie dokumentacji dotyczącej należności zajęło mu ponad rok. W złożeniu wniosku za pośrednictwem portalu pomagał mu syn (badany korzystał z e-maila syna, gdyż nie posiadał sam poczty elektronicznej, ani komputera);
 8. Mężczyzna, 62 l., żonaty, bezdzietny, wykształcenie zawodowe, mieszkawiec miejscowości mającej powyżej 500 000 mieszkańców. Pracował w „szarej strefie”, jako pracownik budowlany, aby ochronić swoje dochody przez egzekucją komorniczą. Do ogłoszenia upadłości zmotywowała go żona, która wcześniej również ogłosiła upadłość (nie korzystała z portalu). Dłużnik początkowo chciał zanieść wniosek do sądu w formie papierowej, ale poinformowano go, iż wprowadzono nowe przepisy i wniosek taki może być złożony wyłącznie przez portal. Z uwagi na to, że mężczyzna nie posiadał komputera, dostępu do Internetu, e-maila, ani konta bankowego, samo złożenie wniosku (a wcześniej uzyskanie w urzędzie ePUAP) zajęło mu ponad dwa miesiące. Wniosek miał sporo braków formalnych i za namową żony, dłużnik skorzystał z bezpłatnej pomocy prawnika przy

- filed the petition after his wife had filed for divorce, with the encouragement and help of a friend;
10. A 35 years' old female, married, university education, two children, from a small town (20,000 inhabitants). The debt was incurred by her husband for his business – the respondent worked for her husband's company as a shop assistant but did not have accurate knowledge of the debt, as the financial management was handled exclusively by her husband. She filed for bankruptcy several years earlier while the previous, more restrictive law was in force, but her petition was rejected. Another petition was filed in a court based in a town with a population of less than 100,000; it was heard within a month and the bankruptcy was declared;
- uzupełnieniu braków formalnych i upadłość ogłosił;
9. Mężczyzna, 45 l., wykształcenie średnie, w trakcie rozwodu, ojciec niepełnosprawnego, dorosłego dziecka, mieszkaniec wsi. Zadłużenie wynikało z jednej, nieudanej inwestycji, tj. dłużnik nabył tani dom, aby go wyremontować i prowadzić tam hotel robotniczy, ale nie był w stanie spłacić zaciągniętego w tym celu kredytu. Badany bardzo długo wahał się z ogłoszeniem upadłości, gdyż oznaczałoby to utratę nieruchomości, ale ostatecznie złożył taki wniosek, dopiero po wytoczeniu powództwa rozwodowego przez żonę, za namową i dzięki pomocy kolegi;
10. Kobieta, 35 l., mężatka, wykształcenie wyższe, dwoje dzieci, pochodząca z małego miasta (20 000 mieszkańców). Długi zostały zaciągnięte przez jej męża na potrzeby prowadzonej działalności gospodarczej – badana pracowała w firmie męża jako sprzedawca w sklepie, ale nie miała dokładnej wiedzy na temat zadłużenia, gdyż zarządzaniem finansami zajmował się wyłącznie mąż. Składała już wniosek o upadłość kilka lat wcześniej, w czasie obowiązywania poprzedniej, bardziej restrykcyjnej ustawy, ale został oddalony. Kolejny wniosek został złożony do sądu z siedzibą w miejscowości poniżej 100 tys. mieszkańców i w ciągu miesiąca został rozpoznany, a upadłość ogłoszona;

Table 3. Proposed recommendations for state institutions and NGOs /**Tabela 3.** Proponowane rekomendacje dla instytucji państwowych oraz organizacji pozarządowych

Legislative bodies Organy ustawodawcze	Consumer NGOs Organizacje pozarządowe konsumenckie	System of justice Wymiar sprawiedliwości
<ul style="list-style-type: none"> - simplification of the procedure by reducing formal requirements for a bankruptcy petition; - centralisation of insolvency proceedings at the stage of filing and assessment of bankruptcy petitions by a single specialised court which would refer the cases to the courts with territorial jurisdiction over the debtors after the declaration of bankruptcy; - uproszczenie procedury poprzez zmniejszenie wymogów formalnych wniosku o upadłość; 	<ul style="list-style-type: none"> - development of advice to households on both personal financial management and insolvency law; - improving knowledge and skills in using computers and the Internet; - organisation of PC workstations for those with no access to computers and the Internet; - rozwój doradztwa dla gospodarstw domowych z zakresu zarówno zarządzania finansami osobistymi, jak i prawa upadłościowego; 	<ul style="list-style-type: none"> - creation of a clear, intuitive, easy-to-use portal with a database of information on personal bankruptcy; - speeding up the examination of bankruptcy cases (e.g. through centralised examination of bankruptcy petitions) - stworzenie przejrzystego, intuicyjnego, prostego w obsłudze portalu wraz z bazą informacji na temat tego upadłości konsumenckiej;

Legislative bodies Organy ustawodawcze	Consumer NGOs Organizacje pozarządowe konsumenckie	System of justice Wymiar sprawiedliwości
- centralizacja postępowania upadłościowego na etapie wnoszenia i oceny wniosków o upadłość przez jeden wyspecjalizowany sąd, który po ogłoszeniu upadłości kierowałby sprawy do sądów terytorialnie właściwych dla dłużników;	- podnoszenie wiedzy i umiejętności obsługi komputerów i korzystania z Internetu; - organizacja stanowisk komputerowych dla osób pozbawionych dostępu do komputera i Internetu;	- przyspieszenie rozpoznania spraw upadłościowych (m.in. dzięki centralizacji rozpoznania wniosków o upadłość);

Source: own study.

Źródło: opracowanie własne.

The problem of inclusion of digitally excluded people

Actions taken of public entities must lead to a reduction of digital exclusion both in technological, organisational and educational terms (Błażejowski, 2022). The aim of introducing various types of remote legal procedures is to make it easier for citizens to handle various matters, i.e. their social inclusion in legal and institutional terms. Insolvent individuals gain greater legal protection by having access to tools for quick and efficient debt relief. In the context of the analysed topic, the following determinants of inclusion for the digitally excluded can be distinguished:

1. legal,
2. educational,
3. technical.

The debt relief procedure should make it possible for cases to be dealt with efficiently and quickly online. Under the current rules, debtors initiating insolvency proceedings are required to provide a lot of data, for example, regarding their earnings, which could be added at a later stage of the proceedings, all the more so as the remedying of formal deficiencies poses a major challenge for respondents. A range of information could be obtained by the insolvency court ex officio, e.g. from debtors' registers, which would streamline such proceedings. In addition, the centralised processing of applications by a single court, which would transfer the cases to the territorially competent district courts after the declaration of bankruptcy, could simplify and unify the practices of processing these applications,

Problem inkluzji osób wykluczonych cyfrowo

Działania podmiotów publicznych muszą prowadzić do ograniczenia wykluczenia cyfrowego zarówno w wymiarze technologicznym, organizatorskim, jak i edukacyjnym (Błażejowski, 2022). Celem wprowadzania różnego rodzaju zdalnych procedur prawnych jest ułatwienie w załatwianiu rozmaitych spraw przez obywateli, czyli ich inkluzja społeczna w aspekcie prawno-instytucjonalnym. Osoby niewypłacane zyskują większy stopień ochrony prawnej, dzięki dostępowi do narzędzi umożliwiających szybkie i sprawne oddłużenie. W kontekście analizowanego tematu, można wyróżnić następujące determinanty inkluzji osób wykluczonych cyfrowo:

1. prawne,
2. edukacyjne,
3. techniczne.

Procedura oddłużeniowa winna umożliwiać sprawne i szybkie załatwianie spraw przez Internet. W myśl obecnie obowiązujących przepisów, dłużnicy inicjujący postępowanie upadłościowe zobowiązani są do wprowadzenia bardzo wielu danych dotyczących np. wysokości zarobków, które to mogą być dodane na późniejszym etapie postępowania – tym bardziej, iż uzupełnienie braków formalnych stanowi duże wyzwanie dla badanych. Szereg informacji sąd upadłościowy mógłby uzyskać z urzędu np. w rejestrach dłużników, co usprawniłoby tok tego postępowania. Ponadto, centralizacja rozpatrywania wniosków przez jeden sąd, który po ogłoszeniu upadłości przekazywałby sprawy do właściwych

and reduce the time differences in their recognition between large metropolises and smaller towns (tab. 3).

Respective regulations should be linked to the creation of an easy-to-use, user-friendly portal that debtors can use intuitively, and educational elements should be introduced, i.e. pages containing more information should be added to the *National Debtors Register*. At present, information on consumer bankruptcy is scattered across many different sites and is too general to be of much help to petitioners for bankruptcy. Unfortunately, there is no coordinated system of legal aid and economic aid for people experiencing problems due to over-indebtedness in Poland. In addition, the information on personal bankruptcy is not only vague, but also deals with procedural issues only, and purely legal knowledge should also be complemented by the information for the insolvent individuals on the management of personal finances in order to help them cope with the numerous challenges related to over-indebtedness. A proper response by households to the dangers of over-indebtedness requires in-depth economic and legal knowledge related to various ways of improving liquidity – bankruptcy must be seen as a last resort in this context. Access to knowledge in the broadest sense (not limited to instructions on how to use the portal) is one of the key pillars for building the information society and the modern economy.

In the light of quantitative statistical data, it is possible to hypothesise that, despite a gradual improvement in the economic standing of households and a decrease in poverty and social exclusion in Poland, there is still a high degree of digital exclusion measured according to the DENSI index (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020). Previous research points to the complexity of digital exclusion in that, among other things, an improvement of the well-being of society and the development of digital technologies do not always automatically translate into a reduction of poverty or social exclusion. In addition, digital exclusion can exacerbate social exclusion in a number of different areas (Garwol, 2019) and promote the marginalisation of individuals (Czerski, 2020),

terytorialnie sądów rejonowych, mogłaby uprościć i ujednoczyć praktyki procedowania tych wniosków oraz zmniejszyć różnice czasowe w ich rozpoznaniu pomiędzy dużymi metropoliami a mniejszymi miastami (tab. 3).

Należy powiązać odpowiednie regulacje ze stworzeniem łatwego w obsłudze, przyjaznego portalu, który mógłby być intuicyjnie obsługiwany przez dłużników oraz wprowadzić elementy edukacyjne, tj. uzupełnić *Krajowy Rejestr Zadłużonych* o strony zawierające bardziej obszernie informacje o charakterze informacyjnym. Obecnie, informacje na temat upadłości konsumenckiej są rozproszone na wielu, różnych stronach i są zbyt ogólne, aby stanowiły istotną pomoc dla osób składających wnioski o upadłość. Niestety, w Polsce nie funkcjonuje żaden skoordynowany system pomocy prawnej oraz doradztwa ekonomicznego dla osób doświadczających problemów z nadmiernym zadłużeniem. W dodatku, informacje dotyczące upadłości konsumenckiej są nie tylko ogólnikowe, ale dotyczą tylko kwestii proceduralnych, a wiedza typowo prawnicza winna być uzupełniona także o problematykę zarządzania finansami osobistymi osób niewypłacalnych, aby ułatwić im sprostanie wielu wyzwań związanych z nadmiernym zadłużeniem. Prawidłowe reagowanie przez gospodarstwa domowe na zagrożenia wynikające z nadmiernego zadłużenia wymaga gruntownej wiedzy ekonomicznej i prawnej na temat różnych sposobów poprawy płynności finansowej – upadłość w tym kontekście musi być traktowana jako ostateczne rozwiązanie. Dostęp do szeroko pojętej wiedzy (nieograniczającej się wyłącznie do instrukcji obsługi portalu) jest jednym z kluczowych filarów budowy społeczeństwa informacyjnego i nowoczesnej gospodarki.

W świetle ilościowych danych statystycznych można postawić hipotezę, iż w Polsce pomimo stopniowej poprawy kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych i zmniejszania się zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego, wciąż utrzymuje się wysoki stopień wykluczenia cyfrowego mierzonego indexem DENSI (Kwilinski, Vyshnevskiy, Dzwigol, 2020). Wcześniej badania wskazują na złożoność wykluczenia cyfrowego polegającą m.in. na tym, iż wz-

including insolvent individuals who may be denied the chance of debt relief due to the lack of adequate skills, knowledge and flawed legal regulations.

During the case studies, people most at risk of poverty and social exclusion, e.g. the elderly or single parents, were deliberately selected for the research. While these figures are not representative, vulnerable individuals may be more prone to problems related to over-indebtedness and therefore more attention should be paid to such individuals due to the risk of deeper and more permanent social exclusion, one dimension of which is digital exclusion.

Summary

There is a fairly large and growing number of insolvent households in Poland. Successive legislative initiatives and amendments to the bankruptcy law have not been able to reduce the scale of this phenomenon, which is also due to the digital exclusion of debtors, a phenomenon that may be complex and multidimensional in the light of the case studies. Nowadays, remote procedures are a great help as they can significantly simplify the declaration of bankruptcy, but special solutions are required for this purpose that are going to take into account the socio-economic situation of insolvent individuals, with a particular focus on vulnerable individuals (e.g. the elderly). Current solutions, including the functionality of the *National Register of Debtors* portal, may be too difficult for at least some over-indebted individuals and prevent them from declaring bankruptcy. The existing legal regulations need to be changed, e.g. by facilitating the remedying of formal deficiencies, and above all, steps should be taken to integrate excluded people by expanding their knowledge. In turn, the creation of a comprehensive economic and legal

rost dobrobytu społeczeństwa oraz rozwój technologii cyfrowych nie zawsze przekłada się automatycznie na redukcję ubóstwa czy wykluczenia społecznego. Jednocześnie, wykluczenie cyfrowe może pogłębiać wykluczenie społeczne w wielu różnych sferach (Garwol, 2019) i wpływać na marginalizację jednostki (Czerski, 2020), w tym także osób niewypłacalnych, które mogą być pozbawione szansy na oddłużenie wskutek braku odpowiednich umiejętności, wiedzy oraz wadliwych uregulowań prawnych.

W trakcie studiów przypadku celowo dobrano do badań osoby narażone w szczególności na ubóstwo i wykluczenie społeczne np. osoby starsze, samotnych rodziców. Wprawdzie dane te nie są reprezentatywne, ale jednostki słabsze mogą być w większym stopniu narażone na problemy związane z nadmiernym zadłużeniem, dlatego należy tym osobom poświęcić większą uwagę, ze względu na zagrożenie głębszym i bardziej trwałym wykluczeniem społecznym, którego jednym z wymiarów jest wykluczenie cyfrowe.

Podsumowanie

W Polsce, mamy do czynienia dosyć dużą i stale rosnącą liczbą niewypłacalnych gospodarstw domowych. Kolejne inicjatywy ustawodawcze i nowelizacje prawa upadłościowego nie są w stanie zredukować skali tego zjawiska, co wynika również z wykluczenia cyfrowego dłużników, które to zjawisko w świetle studiów przypadku może mieć charakter złożony i wielowymiarowy. Współcześnie, dużym ułatwieniem są procedury zdalne, które mogą znacząco uprościć ogłoszenie upadłości, ale wymaga to stworzenia specjalnych rozwiązań, uwzględniających sytuację społeczno-ekonomiczną osób niewypłacalnych, zwracając szczególną uwagę na jednostki słabsze (np. osoby starsze). Obecne rozwiązania, w tym funkcjonalność portalu *Krajowy Rejestr Zadłużonych* może nieść zbyt wiele trudności dla przynajmniej części osób nadmiernie zadłużonych i uniemożliwiać im ogłoszenie upadłości. Należy zmienić zarówno same regulacje prawne, m.in. wprowadzając ułatwienia w zakresie uzupełniania braków formalnych, ale przede wszystkim pojąć działania inkludujące osoby wykluczone poprzez podniesienie poziomu ich wiedzy.

counselling system addressed to the poor and the insolvent in particular, can significantly facilitate the fight against various types of exclusion from socio-economic life, including digital exclusion.

Stworzenie zaś, całościowego systemu doradztwa ekonomiczno-prawnego, adresowanego zwłaszcza dla osób ubogich i niewypłacalnych, może znacząco ułatwić walkę zarówno walkę z różnego rodzaju wykluczeniami z życia społeczno-ekonomicznego, w tym wykluczeniem cyfrowym.

Bibliography:

1. Adamczyk, M., Betlej, A. (2021), Social determinants of digital exclusions in an ageing society. The case of Poland, *Entrepreneurship and Sustainability Issue*. p.126.
2. Błażejowski, M. (2023) Administracja publiczna wobec wykluczenia cyfrowego, *Zasada równości wobec prawa a wykluczenie społeczne: wybrane problemy i zagadnienia*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, s.57-58.
3. Czarnecka, M., Kelm, M., Koczur, W. (2023), Wykluczenie cyfrowe seniorów w zakresie korzystania z usług publicznych w Polsce w dobie demograficznego starzenia się ludności, *Optimum. Economic Studies NR 1 (111)*, s. 99.
4. Czerski, M. W. (2020), Wykluczenie cyfrowe jako jeden z problemów edukacji doby cyfrowej, *Rozprawy Społeczne 2020, Tom 14, Nr 3*, s. 67.
5. Eurostat (2022), *Digital Economy and Society Index (DESI) 2022*, p. 14.
6. Eurostat (2023), *Households - level of internet access (2023)*, pobrane z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ISOC_CI_IN_H/default/table?lang=en%20%5B [dostęp 31.10.2023]
7. Fiberhost. Wykluczenie cyfrowe (2022), https://fiberhost.com.pl/app/uploads/2022/10/Wlaczenie-cyfrowe_raport_Fiberhost.pdf.
8. Garwol, K. (2019), Stopień umiejętności korzystania z technologii cyfrowych a wykluczenie społeczne na przykładzie osób niepełnosprawnych, starszych i ubogich, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 58 (2/2019)*, s.51-52.
9. Grześkowiak, A., (2014) Analiza wykluczenia cyfrowego w Polsce w ujęciu indywidualnym, i regionalnym, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Taksonomia (23), 2014, nr 328*, s. 267-272.
10. Huczek, K. (2023), Cyfrowi tubylcy i cyfrowi imigranci. O społecznych wyzwaniach i zagrożeniach w cyberprzestrzeni, *Cybersecurity and Law, Akademi Sztuki Wojennej*, s. 425-426.
11. Ministerstwa Sprawiedliwości (2023), *Baza statystyczna*, pobrane z: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>
12. InfoMonitor BIG SA (2023), *InfoDług*, pobrane z: <https://media.big.pl/publikacje>
13. Konstytucja RP (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483)
14. Kreft, J. (red. Hales C, Mikuła B) (2012), Wymiary i model wykluczenia cyfrowego, *Społeczeństwo informacyjne: gospodarka, technologie, procesy* s. 8-9.
15. Kujawski, J. (2018), Wykluczenie cyfrowe jako forma wykluczenia społecznego. Przypadek Polski, *Media i społeczeństwo*, s. 253-254.
16. Kwiatkowska, M.E, 2023, Zdalne rozprawy – zapewnienie równości wobec zjawiska wykluczenia cyfrowego, *Krytyka Prawa”, tom 15, nr 3/2023*, s.209.
17. Kwilinski, A., Vyshnevskiy, O., Dzwigol, H., (2020), Digitalization of the EU Economies and People at Risk of Poverty or Social Exclusion *Journal of Risk and Financial Management*, p. 8.
18. Popiołek, M. (2012), Wykluczenie cyfrowe w Polsce, *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, s.311-313.
19. Reczuch, A. (2013) (red. Osiński, J, Pachocka, M), Wykluczenie finansowe osób starszych, *Zmieniający się świat Perspektywa demograficzna, społeczna i gospodarcza*, Warszawa, Wydawnictwo SGH.
20. Staśkiewicz, W. (red. Turska A.) (2010)., Wykluczenie prawne w procesie tworzenia prawa, *Prawo i wykluczenie. Studium empiryczne*, Warszawa, Wydawnictwo C.H. Beck.
21. Ulasiewicz, M. (2021), Wybrane prawne aspekty wykluczenia cyfrowego w sferze dostępu do informacji publicznej, *Acta Iuris Stetinensism*, s.147.

22. Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o Krajowym Rejestrze Zadłużonych (Dz.U. 2019 poz. 55).
23. Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2022 r. poz. 1520, z 2023 r. poz. 825, 1723, 1843, 1860).
24. Widawska, E., Wysocka, E., Wieczorek, Z. (2014), *Wyznaczniki wykluczenia cyfrowego i dostępności stron internetowych instytucji publicznych*, Częstochowa, Wydawnictwo im. S. Podobińskiego.